

SIYER-İ NEBÎ TARİH'TEN FARKLI MI OKUNMALI? -Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme-

Mehmet Nadir ÖZDEMİR (*)

Öz

Bilindiği gibi Siyer-i Nebî, İslâm Tarihi'nin kapsamında incelenen bir disiplindir. Diğer bir anlatımla Siyer, Tarih metodoloji ile ele alınıp açıklanmakta ve yorumlanmaktadır. Ancak ne var ki bu durum bazı konuların yeterince anlaşılmasını ya da yüzeysel olarak ele alınması sonucunu doğurmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada Siyer'in Tarih ilminden farklı okunabileceği incelendi. Böylece hem siyerin anlaşılmasına bir katkı amaçlanmakta hem de Siyer-i Nebî'ye giriş konularına yeni bir öneride bulunmaktadır. Çalışmada fil olayının ele alınmasından amaç da budur.

Makale, Siyer-i Nebî'ye fil olayı ile hatta Kâbe tarihi ile başlanmasının çok önemli olduğunu da ifade etmektedir. Zira fil vak'ası sadece Arap yarımadasında yaşayanlar için değil, aynı zamanda Habeşistan'lı Hristiyanlar, Bizans ve Sâsâniler için de dikkat çekici bir olay olmuştur. Kâbe'nin ne denli kıymete haiz olduğunu insanlara bir defa daha hatırlatmıştır. Makale, diğer taraftan fil sûresinin Siyer açısından mutlaka irdelenip, tarih kitaplarındaki bilgi ve malumatın buna göre şekillenmesinde bir parametre olması gereğine de vurgu yapmaktadır. Fil Olayı, Kur'an kıssaları içinde bir defa anlatılan bir kıssadır. Bunun Hz. Muhammed'in peygamberliği öncesi gerçekleşen bir olay olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, tarih, fil olayı, hikmet, ibret.

Does Siyer-i Nebî Have to to be Read Different from History? -A Review in the Context of the Event of Elephant-

Abstract

As is known Siyer-i Nebî is examined within the scope of the Islamic History. Stated in other words, Siyer is explained and interpreted by the methodology of history. But this situation leads to the insufficient understanding or shallow examination of some subjects. Starting from this point of view this article deals with the possibility of the different reading of Siyer from the History. In this way, the article aims to contribute to the understanding of Siyer and to make a new proposal for the introduction to the subjects of Siyer-i Nebî. The examination of the Event of Elephant in the article ministers to this aim.

The article calls attention to the importance of the fact that Siyer-i Nebî generally begins with the Event of Elephant, even with the history of Kaaba. Because the Event of Elephant was remarkable, not only for the people who live in Arabian Peninsula but for Ethiopian Christians, Byzantines and Sasanians, too. This event reminded people the value of Kaabe, once again. The article also emphasizes that Sura Al-Fil (The Elephant) should be explored in terms of Siyer and should be used as a parameter in forming knowledge and information in the history books. The Event of Elephant takes place in Koran only once. Because, some scholiasts think, it is an Event which appeared before the prophethood of Muhammad (pbuh).

Keywords: Siyer, History, The Event of Elephant, Wisdom, Lesson.

*) Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı,
(e- posta: mehmetnadir72@gmail.com)

Giriş

İslâm'ın başlangıcında Arapların bir *tarih* telakkisi vardı. Kabileler arası savaşlar ve bu savaşlardaki kahramanlıklar onları aylarca belki de yıllarca meşgul eden gündemleri oluyordu. Günümüze göre gündemleri sık değişmeyen bu insanların geriye bıraktıkları hatıraların üzerlerindeki tesiri derin olmuştur. Ancak ne var ki İslâm tarihçilerinin ve hususen de *siyer* araştırmacılarının İslâm öncesi dönemi dikkate değer bir şekilde inceledikleri söylenemez. Hâlbuki İslâm öncesi dönem, Müslümanlara tevarüs eden bir *tarih* telakkisinin de temellerini atmaktadır. Makalede işte bu noktadan hareketle İslâm öncesi dönemin anlaşılmasında eksik kaldığına inanılan ve bu eksikliğin çağdaş *tarih* usulü ile anlaşılmasında zorlukların olduğundan hareketle '*siyer*'in farklı bir usul ile okunması gerektiği üzerinde durulacaktır. Araştırmada Arapların hafızasında derin izler bırakan *fil olayı* farklı bir açıdan ele alınacaktır. Diğer bir anlatımla bir paradigma değişikliği hedeflenmektedir.

I- Konunun Çerçevesi

Çalışmada araştırmacı *Derveze*'nin dediği gibi İslâm öncesi dönemle ilgili klasik *siyer* kitapları genellemelerle yetinmiştir. Siret yazarlarının çoğunun Peygamber(as)in risalet öncesi asrı ve çevresiyle ilgili konularda titiz davranmamalarını ve bu konuya önem vermemiş olmalarını anlamak zordur. Onların bu asır ve çevre ile ilgileri Peygamberin soyu, ailesi, kabilesi, doğumu, emzirilmesi, himaye edilişi, yolculukları ve evlilikleri gibi konularla sınırlıdır. Kısmen de çevrenin sosyal, ekonomik, siyasal ve dinî konumu ile ilgilienirler (*Derveze*, 1995, s. 11). Hâlbuki Rasulullah'ın anlaşılması, dinin anlaşılması anlamına da geldiği için bir *siyer* çalışmasının, doğal olarak dinî birçok alana da müdahil olduğu sıkça görülmektedir. Buna göre *siyer* araştırmacısının İslâmî ilimleri daha fazla bilmesi gerekmektedir (*Palabıyık*, 2012, s. 135).

A- Neden-Sonuç İçinde Tarih:

Zâhiren *tarih* ilmi "ihbar" denilen "anlatı yöntemi"ni kullanarak geçmişteki olaylardan, medeniyet ve devletlerden bahseder. Bâtın seviyesinde ise "nazar" (düşünme, ku-ramsallaşma), "tahkik"(araştırma), "ta'lıl"(sebeup-sonuç ilişkisine dayalı açıklamada bulunma) yöntemlerini kullanır (*Şentürk*, 2010, s. 177). *Tarihe* şekil veren en önemli şey, onun genelliği değil, bireyselliğidir. *Tarih*, nedenleri ne kadar derinlere gömülü olsa da bu olguların anlatılışıyla ilgilidir (*Özlem*, 1996, s. 57, 63). Yani; "Hâdiselere karşı her vakit neden ve nasıl böyle oldu?" sorusunu soran araştırmacı, Arapça karşılığı ile tekevvinî bir üslup takip ederken; usule göre yazılan *tarih* ise tarihî vakıaları, beşer hayatındaki tekâmül safhalarını ve bilhassa onları doğuran sebepleri araştırarak tavsif etmeyi gaye edinir (*Togan*, 1985, s. 3, 4). *Tarihin* bilinmesi, geleceği düşünmek için zarurîdir, istikbalin hayalleri, geçmişe karşı gelmek istedikleri zaman bile, kendi unsurları içinde, ona bağlı bulunmaktadır (*Halkın*, 1989, s. 8, 9).

Bilindiği gibi *tarih*çinin amacı gerçekte yaşanımı aynen ortaya koymaktır (*Tekeli*, 2007, s. 33). *Tarihte* gözlenen sonuçtur ve bu sonucu doğuran sebep bulunur. Nedensellik

ilişkisi de S>N şeklinde kurulur (Tekeli, 2007, s. 29). Hâlbuki günümüzün çağdaş *tarih* yöntemleriyle okunan *Siyer-i Nebî* söz konusu olduğunda nedensellik her zaman yeterince ikna edici sonuçlar sunamamaktadır.

Tarih,¹ alanı önceden belirlenmiş olmayan fakat insanlığın tavrının belirlediği olaylar alanıdır. Fizik alanından farklı olarak *tarih* alanının insana aitliği, Kur'an'ın bu alanları ele alışındaki farklılığın da en önemli sebebidir. *Tarih* alanının müstakil bir alan olarak hangi tür olayları kapsadığının belirlenmesinden sonraki en önemli sorunu, *tarihte* yasanın söz konusu olup olmadığıdır. *Tarih* kitaplarında önemli felâketler, kazalar veya önemli şahsiyetlerin doğumları, ölümleri vb. ihtimalla ele alınan konular arasındadır. Oysa bütün bu olayları belirleyen faktörler fiziksel faktörlerdir. Mesela bir ölüm hâdisesi bütün ayrıntılarına kadar incelendiğinde bu gerçek kendini gösterir. *Tarihçilerin* bu tür olayları kaydetmeye gösterdikleri özen, hiç şüphesiz sebep oldukları değişmelerden dolayı kazandıkları önemden kaynaklanmaktadır. Bu tür olayların *tarihin* gelişmesinde önemli etkileri bulunduğunu reddetmemekle birlikte söylemek istediğimiz, bunların *tarih* kanunlarınca belirlenmediğidir. *Tarih* kanunlarınca belirlenmeyen olaylar ise *tarih* alanı² nın dışında kalır (Özsoy, 1994, s. 84, 86).

B- Niçin-Nasıl Bağlamında Siyer:

Siyer-i Nebî'de *-Tarih*'ten farklı olarak olaylar üretilemese bile- olaylardan değerlerin üretilebildiği mümbit bir arazi gibidir. Bu yönüyle *siyer* ilmine bakıldığında “niçin-nasıl” sorularına ihtiyaç duyulmaktadır. “Niçin” sorusu sonuç bildirmesi yönüyle, “Nasıl” sorusu da olayın mahiyetini açıklaması yönüyle Kur'an'ın *tarih/siyer* anlatım üslubuna uygunluk arz etmektedir. Bu sorulara ihtiyaç duyulması esasen *Siyer-i Nebî*'nin Kur'an odaklı okunması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Zira niçin-nasıl sorularıyla *siyeri* okuma-anlama yaklaşımı Kur'an ile örtüşmektedir. Kur'an'ın nüzülü Hz. Peygamber(as)'in hayatı ile kayıtlı olduğuna ve O'nun hayatında yaşadıklarını teyit, tenkit, tebci ve teselli boyutlarında yansıttığına göre *Siyer-i Nebî*'yi okumada Kur'an'ın bakış açısını anlamayı ve O'nun hayatına uygulamayı gerekli kılmaktadır. Hz. Peygamber'in hayatında Allah'ın doğrudan müdahale ettiği olaylar dikkate alındığında da yine farklı yorumlamalara ihtiyaç vardır. Örneğin, Bedir savaşı, Ahzap savaşı gibi. İlave olarak Hz. Peygamber'in hayatı, vahyin ilk muhatapları ve insanlık tarihi açısından önemli olan *fil olayını* da hatırlamak gerekir.

- 1) Tarihsel açıklamayı idealist tarih teorisinin temel iki önermeden teşekkül ettiğine işaret etmek gerekir: İlk önerme şudur: Tarih-ayrıntısıyla ortaya konulması icap etmesi anlamında- tam olarak beşerî düşünceler ve tecrübeleri ele alır. Tamamen buna bağlı olarak iki önerme de, tarihsel anlayışın özgün ve vasıtasız bir karakterde olduğudur. Bkz. (Walsh, 2006, s. 55.).
- 2) Öğretici olması itibarıyla bu noktada es-Sadr'ın, tarih yasalarının kontrolündeki olayları diğerlerinden ayırırken verdiği örneği aktarmak, sanırım yerinde olacaktır: Mesela Ebu Talib ile Hz. Hatice'nin belli bir senede vefat etmeleri önemli bir tarihî hâdisedir. Tarihçilerin kayıtları ve tescili kapsamına girer. Hatta bundan da ötesi, tarihte büyük bir önemi olan bir hâdisedir. Tarihte pek çok etkileri olmuştur. Fakat bu hâdiselere hiçbir zaman tarihi yasalar hükmetmez. Bu olaylara hayat kanunları hükmeder. Bkz. (es-Sadr,1987, s. 78.).

Hamidullah'ın tesbitine göre Mekke'nin önemi o kadar büyüktü ki onun çöllük vaziyetine rağmen, Roma ve Bizans, İran ve Habeş İmparatorları zaman zaman bu şehri kendi ülkelerine katmak için teşebbüslerde bulunmuşlardır. Mekke, İslâm'dan evvelki zamanlarda taşıdığı adıyla Ümmü'l Kurâ (Şehirlerin anası) asla bir yabancı hâkimiyeti altına düşmemiştir (Hamidullah, 1991/1412, I, s. 25). Hicaz Arapları âdetâ Kâbe ile nefes alıp veriyorlardı. Onlar için Kâbe dinî olduğu kadar ticarî değeri de olan bir yapı idi. Tarım ve hayvancılığa uygun olmayan Mekke'de geçim ticaretle sağlanıyordu (Günaltay, 1997, s. 55). Mekke, ticarî organizasyonu ile birleştirici bir rol oynamaktaydı (Hamidullah, 1991/1412, I, s. 18). Son dine merkez seçiminin psikolojik sebepleri sadedinde Rasullullah'ın doğum yılında, "Fil Sahipleri" tarafından tertiplenen büyük bir istila dalgasının Mekke önlerine kadar gelmesi de kayda değer bir olaydır (Hamidullah, 1991/1412, I, 22). Bu şekilde başlayan bir *siyer* okuması şüphesiz mevcut dünya şartlarının (konjonktür) çerçevesinde de bir okumayı gerektirecek ve *siyeri* de salt bir biyografi olmaktan da kurtaracaktır.

II- Fil Olayı

Olayı ele almadan önce Kur'an kıssaları³ nın anlatımı ile *siyer* arasında bir ilişki kurmak gerekir. Zira Kur'an üzerine araştırma yapan Müslümanlar, Kur'an'ın Hz. Muhammed'in hayatından bağımsız olarak ele alınamayacağını çok erken dönemlerde fark etmişlerdir (Öz, 2006, s. 30). Bu bağlamda Kur'an kıssalarının anlatım yönteminde üç temel özellik göze çarpar: Tekrar, olayların sadece maksada yetecek kadarının anlatılması ve kıssa⁴ ların arasında ibret alınacak husus ve noktaların ne olduğunun belirtilmesidir (Şengül, 2002, XXV, 500).

A- Kur'an kıssaları ve fil olayı:

Kur'an, geçmişteki olaylarla ilgili pek çok örneğe yer vermekte ve bunu yaparken şaşmaz hedefine yönelik muhtelif fonksiyonlar da icra etmektedir. Ama onun gayesi hiçbir zaman salt hikâyecilik, edebiyat veya olayın kuru bir şekilde nakledilmesi olarak değerlendirilemez.

Kur'an, anlattığı kıssalar ile Hz. Muhammed'in hayatı arasında bağlantı kurmaktadır (Öz, 2006, s. 38). Nitekim onun kıssaları seçişi ve sunuşu aktüel duruma o denli uygundur

- 3) Mahiyetleri itibarıyla Kur'an kıssaları üçe ayrılır: 1. Tarihî kıssalar: Adem ve iki oğlu, Nuh, Hud, Salih, Lut, İbrahim...kıssaları, 2. Kur'an'ın nüzülü sırasında meydana gelen olaylar. Kur'an'da bu olaylar da kıssa formunda anlatılmıştır. İsrâ, miraç, hicret, Ahzap, Bedir, Uhud, Hendek, Huneyn, 3. Gaybî kıssalar. Bunlar yedi ayrı sûrede anlatılan Adem'in yaratılışı kıssasıyla kıyamet sahneleri, ahiret, cennet, ceennem gibi. Bkz. (Şengül, 2002, XXV, s. 499).
- 4) *Kıssa*: Sözlükte "bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek" gibi manalara gelen kıssa kelimesi bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım takip edilerek anlatılması, hikaye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikayeyi ifade eder. Asıl anlamı nakil olan hikaye gerçekçi-hayalî, önemli-önemsiz başkalarına aktarılıp anlatılabilecek her tür olayı kapsar. Kur'an'da yer alan kıssalar için hikaye kelimesinin kullanılmaması da bu ayrıma dayanır. Zira Kur'an kıssaları ibret alınacak olan, tarihî doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan olaylardır. Bkz. (Şengül, 2002, XXV, 498, 499).

ki herhangi bir kıssanın anlatıldığı dönem tespit edildiği takdirde söz konusu kıssadan hareketle içinde bulunulan durum hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Kur'an'ın indiği dönemdeki olaylar, Kur'an metninin biçim almasında bu denli etkin olmuştur. Bu durum, Kur'an'ın hayatla iç içe oluşunun bir sonucuydu (Özsoy, 1994, s. 98, 99). *Şimşek*'e göre ise, Kur'an kıssalarının temel konusu, tebliğ ve tebliğin yöntemleridir. İbret alınacak hususların başında bu mesele de gelmektedir (Şimşek, 1993, s. 82). *Tarihî* olaylardan söz açarken Kur'an'da hâkim olan üslup, onları yok eden sebepleri hatırlatmak ve muhatabın ona göre kendisini kontrol etmesini sağlamak amacına matuftur. Bunu yaparken, Kur'an âdetâ *tarihî*n, bütün uyarılara rağmen; fitne, bozgunculuk ve zulümde ısrar eden toplumların örnekleriyle dolu olduğunu gözler önüne sermektedir. Kur'an, bunun için özellikle, hakikati yakalama ve ilahî hedefe doğru yürüme konusunda en avantajlı durumda bulunan peygamber gönderilmiş⁵ toplumları seçmiştir. Bunun sebebi, ilk hitap çevresinin de bir peygamberle karşı karşıya bulunmasıdır (Özsoy, 1994, s. 102, 103). Kur'an sadece geçmiş milletlerin *tarihleri* hakkında bilgi vermemiş, aynı zamanda Hz. Peygamber'in risaletiyle başlayıp vefatına kadar süren dönemle ilgili tespitlerde bulunmuştur (Kılıç, 2009, XIII, s. 30).

Kur'an'ın *tarihe* bakışını anlayabilmek için göz önünde bulundurulması gereken özelliklerden biri de Kur'an'da kullanılan üslubun Allah-merkezli (theocentric) oluşudur. Diğer bir özellik ise, tasvir edici (descriptive) değil, âdetâ olaylara ve nesnelere anlam kazandırıcı bir karakter taşımasıdır. Yani Kur'an hiçbir zaman yağmurun oluşumu ile ilgili bilime aykırı bir açıklama getirmemektedir (Özsoy, 1994, s. 144). Öte yandan Kur'an'ın, *tarihî* ahlakla temellendirmesi onun *tarihe* bakışının en özgün yönlerinden birini teşkil etmektedir. Özellikle modern *tarih* felsefelerindeki şuarsuz *tarih* anlayışına bakıldığında, Kur'an'ın yorumu *tarihe* böylelikle bir şahsiyet kazandırmaktadır. Kur'an, sünnetullahın değişmezliği ilkesiyle teyit etmiş olmasına rağmen, olayların akışı için önceden belirlenmiş bir seyir anlayışına kesinlikle yer vermez (Özsoy, 1994, s. 153, 154).

"*Tarih* alanında Allah'ın rolü nedir?" sorusu sorulabilir. Şartlı önermeler olarak formüle edilen *tarih* yasalarının eksenî durumundaki şartın tahakkuku insana bırakıldığına ve bunun gerektirdiği sosyal değişme zorunlu olarak onu takip edeceğine göre, Allah'ın rolü ne olacaktır? Öyle sanıyoruz ki Kur'an'da bütün soruları yersiz kılmaya yeterli bir Allah fikri verilmektedir; "O her şeye kadirdir", "İrade buyurduğunu yapandır" ve "Her an bir iştendir".⁶ (Özsoy, 1994, s. 177). İlave olarak *tarihsel* seyrin tâbî olduğu yasaların Allah tarafından değiştirilmemesi ile pasif irade teorisi arasında fark bulunduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Genellikle sudûr'u kabul edenlerin benimsediği bu teoride Allah, bir bakıma olup bitenler karşısında bir seyirci durumundadır ve yaptığı tek şey olan bitene rıza göstermektir (Aydın, 1987, s. 117). Hâlbuki Kur'an'a göre Allah bizzat

5) Kur'an'da her kavme peygamber gönderildiğinden söz edilmektedir. Bkz. (İsra, 15, Fâtr, 24, En'am, 92, Cuma, 3). Yazarın burada kastettiği husus peygamberle doğrudan muhatap olmaları şeklinde anlaşılmalıdır.

6) Bkz. Bakara, 20, Bakara, 253, Rahman, 29.

olayların içerisinde faal bir güce sahiptir ve son söz onundur. Böyle olunca Allah rıza gösteren değil, böyle olmasını isteyen konumundadır. *Tarihin* işleyişinde son sözün Allah'a ait olduğunu Kur'an çok yerde vurgulamaktadır: (Özsoy, 1994, s. 178) "Allah bir topluma kötülük diledi mi artık onun önüne geçilmez." (Bkz. Ra'd, 11) Kur'an birçok âyetiyle bize her bir *tarihî* olayın Cenab-ı Allah'ın iradesinin bir tecellisi olarak ortaya çıktığını bildirmektedir. Allah'ın iradesi, insanın iradesi ve olayın zaman ve zemine olan ilgisine göre tecelli etmektedir. Yani bütün *tarihî* olayların Allah'ın bir iradesi sonucunda gerçekleştiği düşünülerek yola çıkılmadıkça kâinatın, insanlık *tarihinin* incelenmesi asla mümkün değildir. İlahî kudret herhangi bir *tarihî* olayı yaratmak veya meydana getirmek için *tarihî* fiilin yani olayların başlangıcının yaratılmasıdır (Halil, 1988, s. 111). Diğer bir anlatımla Allah, mucizelerle tabiata, peygamberler ile de toplumlara doğrudan müdahale etmiştir.

B- Fil olayının tahlili:

Kur'an'ın ebedileştirdiği *fil olayı* (Harputî, h. 1411/m. 1991, s. 79) nın incelenmesi, ne tek başına Tefsir ve Hadis ilminin ne de *tarih* ilminin konusudur. *Tarihin* farklı disiplinlerden yararlanılarak incelenmesi ve inşa edilmesi gerekmektedir.

1- Tefsirlere göre:

1. Ayet: "Rabbinin fil sahiplerine ne ettiğini görmedin mi?"⁷

ألم تر (Ya Muhammed!) Bu olay o vakit onu gözleriyle gören şahitleri henüz çoğunlukla mevcut, hatta o zamana yetişmiş, muallekat-ı seb'a şairlerinden olup 160 yıl kadar yaşayan meşhur Lebid gibi kimseler hayatta oldukları gibi aynı zamanda bir *tarih* mebdeci olarak herkesçe de mütevatiren malumdu (Yazır, b.t.y, IX, 6098). Bu soru hayret sorusudur. Ebrehe-Yemen kralı - Mahmud adındaki fili ve arkadaşları - San'a'da hacıları Mekke'den çevirmek üzere bir kilise inşa etti (Suyutî, 1983, II, 271). *Sâbûnî*'ye göre ise bu âyet görmenin fiilin kendisine bağlanmayıp, "Rabbin nasıl yaptı?" denilerek fiilin nasıllığına bağlanması olayın korkunçluğunu göstermek ve olayın, Allah'ın kudretinin büyüklüğünü, ilim ve hikmetinin sonsuzluğunu ve Peygamber(as)inin şerefini gösteren harikulade ve dehşet verici bir şekilde meydana geldiğini bildirmek içindir. Şüphesiz bu olay, peygamberlik öncesi vuku bulan harikulade olaylardır. Zira bu olay Hz. Peygamber'in doğduğu yıl meydana gelmiştir (Sâbûnî, 1993, VII, 431). Sürenin birinci âyetindeki **كَيْفَ فَعَلَ** ifadesi *tarih*'in dayandığı "neden" sorusunun yerine yukarıda belirttiğimiz gibi *siyerin* dikkate alması gereken "nasıl" sorusunun sorulabileceğini gösterir. Ordunun başında bir fil bulunduğu için bu orduya "fil *ashabi*" denilmiştir. Filin orduya değil ordunun file izafe edilmesinde nükte vardır. Kâbe'ye saldırmaktan ısrarla kaçınan fil, ordudan ve onun komutanından daha akıllıydı imasını taşır. "Görmedin mi"

7) Fil, 1. âyette geçen **كَيْفَ** kelimesine "ne" olarak değil de "nasıl" olarak meal verilmesi daha doğrudur. Daha önce Tübbâ'nın başına gelen onların da başına geldi (Beyhakî, Ebi Bekr Ahmed b. Hüseyin, *Delailü'n Nübüvve ve Ma'rîfeti Ahvali Sahibi's Şeriatı*, Ta'lik ve thk. Abdülmuti Kal'aci, Beyrut-Lübnan, h. 1408-m.1988, I, 115.).

sorusu ise olayın Hz. Peygamber'e çok yakın gerçekleştiğini, şahitlerinin halen hayatta olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Ayet: *Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?*⁸

كيد kelimesi, fil ordusunun saldırı gerekçesi ne kadar tumturaklı (gösterişli) olursa olsun, gerçekte onun arkasında hiç de hoş olmayan sinsi amaçlar yattığını ifade eder.

3. Ayet: *Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.*

4. Ayet: *Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar attılar.*⁹

Bir rivayette *İkrime*, taşların isabet ettiği askerlerin çiçek hastalığına yakalandığını, o günden ne önce ne de sonra bir daha bu hastalığın bölgede görülmediğini söyler. Bu olaydan sonra bölgenin bitki örtüsü değişmiştir. Ebrehe, olay yerinde hastalanmış, etleri lime lime dökülerek San'a'da ölmüştür (İslâmoğlu, 2008, s. 1304,1305). **طيراً أبابيل** “Ebabil kuşları” hakkında İbn Abbas şunu rivayet etti: “Onlar öyle kuşlardı ki fillerin hortumları gibi hortumları, köpeklerin elleri gibi elleri vardı.” (İbn İshak, 1991, s. 114-116). Taşlar nohut ve mercimek büyüklüğündeydi, isabet ettiği kişiyi mutlaka helak ediyordu. Hepsi isabet almamıştı. Sonra Cenab-ı Hak bir sel oluşturdu ve cesetlerini denize attı. Onlardan kurtulanlar Ebrehe ile birlikte Yemen'e kaçtılar. Ebrehe'nin organları düşmeye başladı. San'a'da göğsü kalbinden ayrıldıktan sonra ancak ölebildi. Oğlu Yeksum 571 yılında yerine geçti (Şevki Ebu Halil, h. 1394/m. 1996, s. 42). Kuşların büyüklüğü konusundaki diğer rivayet ise en küçüğü insan başı kadar, en büyüğü de zayıf develer kadardı. Ne atarlarsa isabet ediyor, neye isabet ederse öldürüyordu. Birbiri peşi sıra gelen Ebabiller istediklerini vurdular ve vurduklarını öldürdüler (İbn İshak, 1991, s. 116).

5. Ayet: *Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları haline getirdi.*¹⁰

عصف yapraktır. “Buğday kabuğu” anlamına gelmektedir. **كعصف ما كول** Bu olay, Allah'ın, rasulüne doğumundan önceki yardımı olarak değerlendirilebilir. Zira, Mekke'nin fethinden sonra çevre Arap kabileleri “Kâbe'yi o gün koruyan bu gün niçin korumadı?” sorusunu sorarak iki olayı karşılaştırmışlar, sonuçta fethi Rasullullah'ın peygamberliğinin delili olarak görüp teslim olmuşlardır¹¹ (İslâmoğlu, 2008, s. 1304, 1305). *Mevdudî*'ye göre ise **عصف** dış kabuk olan tanedir. Çiftçi onların tanelerini çıkararak kabuklarını hayvanlara yem olarak atar. Hayvanlar da bir kısmını yer, bir kısmını ayakları altına düştüğü için çiğner. **كعصف ما كول** bu demektir (Mevdudî, 1990, VII, s. 243). Bu olay, Yüce Allah'ın Kâbe'ye verdiği değeri ve düşmanlarını savması sebebiyle Kureyş'e yaptığı ih-

8) Fil, 2. Başlarına geçirmede mi onların ince tasarlanmış haince hilesini? **خدعة** kelimesinden farkını ortaya koymak için bu şekilde çevrildi. Bkz.(İslâmoğlu, 2008, s. 1304,1305.).

9) Fil, 3, 4. Kuşlar pişmiş siyah taşlar atıyorlardı. İsabet edenlerin hepsini kaşıntı sardı. Kaşındıkça etleri dökülüyordu (Beyhakî, h. 1408-m.1988, I, s. 124.).

10) Fil, 5.

11) Hz. Peygamber(as) bu yılda doğdu. Bkz. (es-Suyutî, h.1414/m.1993, VIII, s. 633.).

sanı gösterir. Bu sebeple onların Allah'a kulluk edip verdiği nimetlere şükretmeleri gerektirdi. Ayrıca bu olayda Allah'ın düşmanlarından intikam almaya kâdir olduğunu gösteren enteresan ve harikulade deliller de vardır. Bu büyük düşmanın, Muhammed(as)in doğum yılında, Kâbe'yi yıkmasına engel olunması, Rasulullah'ın peygamberliğine işaret eden olaylardandır. Allah onları en zayıf askerleri ile, yani öldürme âdetleri olmayan kuşlarla yok etmiştir (Sâbûnî, 1993, VII, 431, 432).

Hız. Peygamber bu sûreyi okurken, Mekke'de bu olayı görüp müşahede eden kimse-ler bulunuyordu. Eğer böyle olmasaydı onlar Peygamber(as)i şifâhî olarak yalanlardı. Böyle bir şey olmadığına göre bu olayın tenkit edilecek bir yönü olmadığını anlamış oluyoruz (Râzî, 1995, XXIII, 415). Bu hususlar, Kur'an'ın asıl maksadının *fil olayı* hakkında bilgi vermek olmadığını, Mekke müşriklerine bildikleri bir olayın acı sonucunu hatırlatarak İslâm'ın sesini boğmaya çalışmayı, Kur'an'a ve Rasulullah'a karşı düşmanca tavırlar sergilemeyi sürdürmeleri halinde kendilerinin de böyle bir cezaya çarptırılacaklarını ihtar etmek olduğunu ortaya koymaktadır (Çağrı, 1996, XIII, 69). *Yazır*'a göre bu olay bir helaktır (Yazır, b.t.y., IX, 6099,6102, 6103). Ona göre bu olaya helak değil de çiçek hastalığı denilmesi de hâdisenin küçümsenmesi anlamına gelmektedir¹² (Yazır, b.t.y., IX, 6133, 6139).

Kâbe'yi yıkmak için hücum etmiş olan *ashab-ı filin* nasıl perişan edildiği gösterilerek Allah'ın, rasulüne inayetinin, Beyt'e inayetinden daha kuvvetli olduğuna işaret edildiği gibi; onun terbiyesine bir başlangıç teşkil ettiğini de akıllara getirmektedir. Burada peygambere tuzak kurmak isteyenlerin tuzaklarının kendi başlarına geçirileceğine, Rasulullah'a ve mü'minlere teselli ve takviye verildiğine ve Allah'ın kudretine karşı malın, mülkün ve hiçbir tuzağın hükmü olamayacağına işaret vardır (Yazır, b.t.y., IX, 6097). Allah Kâbe'yi "Atık" olarak adlandırdı. Çünkü Allah onu zorbalardan azat etti. Hiçbir zorba ona galip gelemedi. Musallat olamadı. (Beyhakî, h. 1408/ m.1988, I, s. 125)

Kur'an'da diğer ümmetlerin kıssalarının aksine *fil ashabinin* helakının zikri tekrarlanmadı. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, fil ashabinin helakı rasulün tekbirinden dolayı olmadı. İkincisi Allah'ın şu âyette buyurduğu; "Hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını, Allah'a ve ahiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden kimselerin amelleri gibi mi tutunuz?" gibi Allah katında yer edinmemeleridir (Tevbe, 19). Diğer âyet: "Onlar Mescid-i Haram'dan alıkoyuyorlar. O'nun dostu değildirler. O'nun dostu ancak müttakilerdir. Ama çoğu bilmezler (Enfal, 34; İbn Âşûr, 1984, XXX, 544).

2- Tarih açısından:

İslâm öncesi *tarihin* önemli olaylarından biri olarak görülen ve Kur'an'da da söz konusu edilen *fil olayı* bölgede sürüp gitmekte olan Sâsâni-Bizans güç mücadelesi ve bunun yol açtığı siyasî, ekonomik ve nihayet askerî çekişmeler ışığında değerlendirilmelidir. Kureyş'in bir ticaret merkezi olarak Mekke'deki egemenliğine, Kureyş diplomatlarının

12) Dermenghem, ordu içinde yayılan çiçek hastalığının orduyu perişan ettiğini ve bu hastalığın sebebinin ebabil kuşlarının attığı taşlar olduğunu ileri sürmektedir (Dermenghem, 1997, s. 40, 41.).

büyük devletler nezdindeki girişimleri sonucunda elde ettikleri kuzey-güney yollarındaki serbestiye ve bunun getirdiği zenginliğe Kureyş süresi işaret etmektedir. Bkz. (Kureyş, 1-4). Mekke'ye yapılan bu saldırı, Hıristiyan Bizans'ın, Habeş ve Yemen ittifakları yoluyla ticaret yolları üzerinde etkinlik kurma mücadelesinde son noktayı koymaya yönelik bir çabası olarak görülebilir. Ebrehe bu saldırıdan önce, Araplar açısından Kâbe'yi çekim merkezi olmaktan çıkarmak amacıyla San'a'da Kulleys¹³ adında bir tapınak(kilise) da yaptırmıştı. Zamanında misli görülmemiş bir kilise idi. Sonra Necaşî¹⁴ ye mektup yazdı: Ey Melik! Senin için, senden önce misli görülmemiş bir kilise inşa ettim. Arapların haccını buraya çevirinceye kadar vazgeçmeyeceğim. Araplar Ebrehe'nin mektubunu Necaşî'ye bildirdiler. Nesi¹⁵ uygulaması yapan bir adam kızdı. Bu kişi Mudar kabilesinden Fukaym b. Adiy b. Âmir b. Sa'lebe b. Hâris b. Mâlik b. Kinâne b. Huzeyfe b. Müdrîke b. İlyas idi. Bu adam kilisenin mihrabına abdest bozdu (İbn İshak, 1991, s. 112; İbn Hişam, b.t.y., I, s. 43; Ezrakî, h. 1424, s. 108; Paçacı, 2008, s. 174). Ebrehe bunu Hicaz ehlinde birisinin yaptığını öğrenince "Hıristiyanlığımıza yemin olsun ki bu evi yıkacağım. Haclıların haccedemeyeceği şekilde tahrip edeceğim" dedi ve bunun için fil topladı (Beyhakî, h.1408/m.1988, I, s. 117). Güçlü bir ordu hazırladı. Kâbe¹⁶'ye doğru ilerlemeye başladı. Biraz yol alınca insanları, yaptırdığı evi haccetmeye çağırmak üzere, Benû Selim'den birini gönderdi. Ebrehe'nin karşısına, Benû Kinâne'den Humus'lu bir adam çıktı, onu öldürdü. O adamla karşılaşması Ebrehe'nin kızgınlığını ve öfkesini artırdı. Hedefine ulaşmak için daha da hırslandı. Taif'in Vec vadisine yaklaşınca karşısına Sakif'liler çıktı ve "Ey Melik! Biz senin kullarımız. Şu ilahımız putları Lât'ı kastederek-senin arzu ettiğin şey değildir. Burası Arapların haccettiği yer de değildir. Senin aradığın Kureyş'in evidir" dediler. Bunun üzerine Ebrehe: "Beni ona götürecek bir kılavuz bulun" dedi. Böylece Huzeyl'li Nüfeyl denilen bir adamı kılavuzluk yapmak üzere onunla gönderdiler. Nihayet Mekke'den 6 mil uzaklıktaki el-Mağmes'e (veya Mugammes) girdiler. Öncü kuvvetlerini Mekke'ye gönderdiler. Kureyş'liler "Bu milletle savaşmaya bizim gücümüz yetmez" diyerek dağ

13) Ezrakî'nin haber verdiği göre Ebrehe bu kiliseyi Kur'an'da kendisine işaret edilen Belkis'in yıkılan sarayının taşları ile yapmıştı. Bkz. (Ezrakî, h.1424, s. 109. ve ed-Dûrî, 1991, s. 17-20.) Beyhakî, buna "Kâbe inşa etti" demektedir. Bunun adı Kulleys idi. Ancak Kâbe'ye nazire olarak yapıldığı için bu şekilde ifade etmiş olmalıdır. Kubbelerini altundan yaptı. Halkına burada haccetmelerini emretti. (Beyhakî, h.1408/m.1988 I, s. 117.)

14) Bu Necâşî, Hz. Peygamber'e iman eden Necâşî değildir.

15) Nesi': Cahiliye'de nesi' uygulaması yapan Araplardı. Haram aylardan bazılarını helal kılıyorlardı. Onun yerine helal aylardan bazılarını da haram kılıyorlardı. Böylece ayları erteliyorlardı. Bkz. (İbn Hişam, b.t.y., I, s. 43.)

16) Sonraki dönemlerde Müslümanlar arasında yapılan savaşlarda Kâbe ya yıkılmış, ya da zarar görmüştür. Örneğin, Karmatiler h. 317/m. 929 yılındaki taarruzda Kâbe tahribattan kurtulmuş ve yalnız Haceru'l Esved onlar tarafından götürülmüş ise de, aradan 20 yıl geçtikten sonra, tekrar Mekke'ye getirilmiştir. Bkz. (Wensinck, 1977, VI, s. 6-15.) Bir başka örnek de haclıların Kâbe'yi harap etmesidir. Fakat bundan ötürü hiçbir olay meydana gelmemiştir. Böylece fil olayının bu şekilde olmadığına delalet etmiş olur. Böyle olsa bile, bu olayın sebebi Kâbe'ye saygıdan başka bir şeydir. Fakat Hz. Peygamber(as)in bizzat Peygamber olarak gönderilip Peygamberliği kesin delillerle pekiştikten sonra artık böylesi bir şeye ihtiyaç kalmamıştır. Bkz.(er-Râzî, 1995, XXIII, s. 422.)

eteklerine çekildiler. Mekke’de, hacılara su dağıtıcılığı görevini yürüten Abdülmuttalib b. Haşim ile Kâbe örtüsünün bakım görevlisi Şeybe b. Osman b. Abdiddar’dan başka kimse kalmadı. Abdülmuttalib Kâbe kapısının dilmelerinden tutarak dua etti. Sonra Ebrehe’nin öncü kuvvetleri Kureyş’in develerini ele geçirdiler. Bu arada Abdülmuttalib b. Haşim’in de 200 devesini alıp gittiler.... Abdülmuttalib develerini alarak geri döndü.¹⁷ Ebrehe ve ordusu orada gecelediler. Kılavuzları yola koyuldu, onları bırakarak Harem’e girdi. El-Eş’ariyyun ve Has’am kalkıp kargılarını ve kılıçlarını kırdılar. “Allah evi”nin yıkılmasına yardım etmekten Allah’a sığındılar. Seherle birlikte yola çıktılar. Sabahleyin Mekke’de olmak arzusuyla fillerini sürerek Mekke’ye doğru yönelttiler. Fakat fil diz çöküp oturdu. Vurdular, ama yerinden kımıldamadı. Neredeyse sabaha kadar böyle uğraştılar. Sonra da file dönerek: Seni mutlaka Mekke’ye yürüteceğiz...” dediler ve onu dürtmeye başladılar. Fil yalnızca kulaklarını kımıldatıyordu. Nihayet biraz fazla dürtünce kımıldadı. Ayağa kalkar kalkmaz yüzünü Yemen’e çevirdi. Mekke’ye yönelttiler, o yine geri döndü. İlk yerine gelince çöktü. Yine vurdular, fakat yerinden kımıldamadı. Güneş doğana kadar onu ayağa kaldırmaya çalıştılar, fakat başaramadılar. Güneşin doğuşuyla birlikte üzerlerinde bir takım kuşlar belirdi. Deniz tarafından geliyorlardı. Ebrehe ve askerlerine taş atmaya başladılar. Her kuşun gagasında bir taş, ayaklarında iki taş vardı. Onlar taşlarını atıp gittiği zaman başkaları peyda oluyordu. Attıkları taş, karna isabet ettiğinde deliyor, kemiğe isabet ettiğinde onu çatlatıp yarıyordu. Ebu Yeksum (Ebrehe), birkaç taş isabet etmiş halde geri dönüp gitti. Her bir konağa geldiğinde, bir uzvu kopup düşüyordu. Nihayet Yemen’e gelince göğsü yarılıp çatladı, karnı parçalandı, helak oldu. El-Eş’ari’lerden ve Has’am’dan hiç kimse ona rastlamadı. Onlar, kılavuzlarından yardım istemek için onu sordular: “Ey Nüfeyl, ey Nüfeyl!” demeye başladılar. Nüfeyl, Harem’e girmiş, şöyle diyordu:

“Hey, cemalini göster, ey bize taş atan!

Size iyilik ettik bizzat sabahlamakla..

Şayet, sen görseydin, asla onu göremeyeceksin ya

Muhassab’ın yanında bizim gördüklerimizi,

17) Ebrehe ile görüşen Abdülmuttalib “Ona develerin sahibi benim O beytin de sahibi var. Orayı sana karşı koruyacaktır” dedi. Sonra da dönüp, Kâbe’ye geldi ve Kâbe’nin halkasına yapışarak şöyle demeye başladı: “Allah’ım, herkes kendi helal malını, müdafaa eder, sen de kendi malını koru! Bu gün seni, Salib’den yana olan ve ona tapanlara karşı, kendi yandaşlarına yardım et. Onların haçı ve güçleri, haddi aşarak, senin gücüne galip gelemesin. Eğer sen Kâbe’imizi onların insafına terk edersen et, sen bilirsin. Ya Rabbi” onlara karşı, senden başka umacağım kimse yoktur. Ya Rabbi, onlara karşı, bu harimini sen koru, müdafaa et.” diye dua etti (Râzî, 1995, XXIII, s. 413, 414.). Abdülmuttalib, Kâbe’nin kapısının halkasına yapıştı. Onunla beraber Kureyş’ten bir grup da vardı. Allah’a Ebrehe ve ordusuna karşı yardım etmesi için dua ettiler. Kâbe’nin kapısının halkasını tutarak şöyle diyorlardı: “Allah’ım! Burada istekte bulunan kulunu düşmanından koru. Haçlarını galip ettirme yarın senin gücüne onların gücü galip gelmesin.” Sonra Abdülmuttalib, Kâbe’nin kapısının halkasını bıraktı. Beraberindekilerle birlikte dağların kuytu bir yerine gizlenmek üzere gitti. (İbn Hişam, b.t.y., I, s. 50-52.; Ezrakî, h. 1424, s. 114.) Beyhakî’ye göre ise Abdülmuttalib Mekke’de kaldı (Beyhakî, h.1408/m.1988, I, s. 118.).

*O zaman ondan korkar ve kaçardın
 Ve gözden kaçana üzülmezdin
 Allah'ın kudretinden korktum
 Bize taş fırlatan kuşlar görünce
 Onların hepsi de Nüfeyl'i soruyorlardı birbirlerine
 Habeşlilerin benim üzerinde bir cezaları vardı.”*
 Abdulmuttalib, Habeşliler ayrılıp gittiği zaman da şöyle dedi:
 “Kötü kimselerden korunmuş şu toprağa
 Ebrehe'nin girmesine engel oldun.
 Ve onlar bir yurt eylemedin,
 Mekke'yi onlardan kurtardın,
 Şüphesiz ben sevgide aşırı gitmeyen
 Bir aileye sahip bir adamım.
 Ben o zaman dedim, ey Habeşlilerin reisi
 Şüphesiz bizim, beyt-i ma'murun yıkılmasını önleyecek şerefimiz var.
 O, güçlü fülüyle, ordusuyla yürüdü.
 Bense, metanetle ölüme doğru yürüdüm.
 Bir grup insan içinde.

Ki onların ölüleri dirilerine bir ayıp ve kusur getirecek değildir.” (İbn İshak, 1991, s. 114-116; İbn Hişam, b.t.y., I, s. 52; Ezrakî, h. 1424, s. 115; Beyhakî, h.1408/m.1988, I, s. 120) Bu olaydan sonra Etiyopya'lıların(Habeş) Yemen'den çıkarılışları (590-627) onların Arap Yarımadası ile kurdukları siyasî bağlantının sonu oldu.

Kureyş süresi'ndeki “korkudan emin olmak”tan maksat Kâbe'yi yıkmak isteyen Ebrehe ordusunun helak edilmesi suretiyle Kureyş'in korkudan kurtulmasıdır (İbnü'l Cevzî, 1964-1968, IX, s. 239, 240; Mevdudî, 1990, VII, s. 247.).

Mekke İslâm öncesinde coğrafi konumu, ayrıca dinî ve ticarî bir merkez olmasından dolayı Roma, Bizans, İran ve Habeş hükümdarlarının zaman zaman dikkatini çekmiş, bunlar şehri hâkimiyetleri altına almak için teşebbüslerde bulunmuşlardır. Çünkü Arap yarımadasını gerek siyasî gerekse ekonomik açıdan kontrol etmenin yolu büyük ölçüde Mekke'ye hâkim olmaktan geçiyordu. Bunun en somut örneklerinden biri Mekke'ye melik olmak için Bizans İmparatorluğundan gerekli belgeyi alan ve Gassanî emiri tarafından kıskançlık yüzünden öldürülen Osman b. Huveyris'tir. Habeş Krallığının müstakil Yemen valisi Ebrehe el-Eşrem'in çabası işte bunun içindi. Ebrehe böylece San'a'yı Arabistan'ın merkezi haline getirecek, ayrıca Mekke¹⁸'yi saf dışı bırakmak suretiyle Suriye'ye uzanıp

18) Mekke asırlarca Hicaz bölgesinden kuzey ve kuzeydoğuya, yani Suriye ve Irak'a veya güneyde Yemen'e giden ticaret kervanları için bir konaklama yeri olma özelliğini taşımaktaydı. Bkz.(İbrahim, 1990, s. 34.).

Sâsâniler ile savaşıyan Bizans'a yardım edecekti (Bozkurt ve Küçükaşçı, 2003, XXVIII, s. 557; Öztürk, 1995, XI, s. 492).

Fil¹⁹ sahiplerinin gelişi Hz. Muhammed(as)in doğumundan önceki Muharrem ayına rastlar (İbnü'l Cema, 1993, s. 22). Hz. Muhammed'in bu olayın meydana geldiği yıl doğduğu kabul edilmektedir (İbn Hibban, h.723, s. 19, 22; Kazancı, 1994, X, 80). Muttalib b. Abdullah b. Kays b. Mahreme babasından ve dedesi Kays b. Mahreme'den rivayet ettiğine göre, "Ben ve Rasulullah(sav) fil yılında doğduk" der (Taberî, b.t.y., II, 155). *Fil olayı* eski olayların şöhretini gölgede bıraktı²⁰ ve Araplar tarafından takvim başlangıcı yapıldı (Sarıçam, 2008, s.36).

Hıristiyan Habeş'liler, gerçekte ülkeyi kendi dinlerine sokmaya ve kuzeyde bir hac merkezi olan pagan(müşrik) Mekke karşısına bir rakip çıkarmaya niyetliydi; çünkü buraya her taraftan müşrik hacıların seyahat edip gelmeleri, hem şehirde oturanlar ve hem de ulaşım yolları boyunca yaşayanlar için büyük bir gelir kaynağı mahiyetindeydi. Bu iktisadî-dinî bir rekabetti (Hitti, 1980, I, s. 98). Bu dönemde Hıristiyanlık Habeş hâkimiyetinde Yemen ve Güney Arabistan'a yayılmıştı.²¹

III- Hikmet-ibret açısından fil olayı:

Bilim, insana gücünün sınırlarını ve yapabileceklerini gösterir. Ama din, gücünü "nasıl ve niçin" kullanacağını öğretir. Bu yönüyle de din "hikmet" içerir. Yani hikmet-ibret²² ilişkisi açısından yapılan bir okuma esasen dinî bir okuma biçimi olarak da ifade edilebilir. Kur'an, kamuoyunun ve Rasulullah'ın görmediği ve bilmediği hâdiselerin arka planlarını ortaya çıkarmakta, gizli kalmış yönlerine dikkat çekmektedir (Öz, 2006, s. 41). Bu olayın Kur'an'da haber verilmesi, müstakil bir sûrede anlatılması, ancak ayrıntılarının verilmemesi bize ibret boyutunun öne çıkarıldığını göstermektedir.

19) Eskiçağ ve Ortaçağ boyunca filden özellikle savaşlarda faydalanılmıştır. Bugünkü tankların görevini yapan bu hayvanlar ordunun en ön safında gider, hemen arkasından da piyadeler ilerlerdi. Bazen fillerin, hortumuna takılan bir kılıçla önüne çıkan atlı ve develi muhâripleri ikiye biçtiği de rivayet edilir. Sırtında taşıdığı yüksek kenarlı mahfede bulunan savaşçılar ise düşmana ok yağdırırlardı. Bkz. (Yazıcı, 1996, XIII, s. 67.)

20) Örneğin Halid b. Velid'in babası "Velid b. Muğire'nin ölüm yılı" da takvim başlangıcı olarak uzun süre kullanılmıştır. (Çağatay, 1989, s. 57.)

21) Hıristiyanlığın yayılması Ashab-ı Uhdud Olayını akıllara getirmektedir. Kur'an'da Buruc sûresi 4-10. Ayetler arasında konu edilen olay ile farklı rivayetler vardır. Bunlardan en kuvvetlisi Necran hıristiyanlarına yahudi hükümdar Zünüvas tarafından yapılan işkence olayı ile ilgili olanıdır. İkincisi Himyeriler'in son hükümdarı olan Zünüvas Yahudiliği kabul etmiş, 523'te Necran'ı ele geçirerek hıristiyanlardan Yahudiliğe geçmelerini istemiş, kabul etmeyenleri ateş dolu çukurlara atarak yakmıştır (Eroğlu, 1991, III, s. 471.).

22) "İbret" sözcüğü özellikle kişinin, kendisi aracılığı ile müşahade edilen bilgisinden müşahade edilmeyenin bilgisine ulaşacağı haleti ifade eder (İsfahanî, 2007, s. 965, 966.).

Hikmet²³, yarar, maslahat, eşyanın gerçeğini olduğu gibi bilmek ve gereğince amel etmek anlamlarına gelir. Hikmet gerektirici değildir, çoğu defa sübjektif bir nitelik arz eder (Döndüren, 1996, s. 84, 85). Hikmetin mahiyet ve hakikatini ancak Allah bilir. İnsanlar akıllarının erdiğince bu sırrı açıklamaya çalışırlar, fakat işin aslını ancak Allah bilir. Hikmetin varlığı hükmün varlığında etkili değildir (Yavuz, 1996, s. 67, 68). Bu anlamda sûrenin ilk âyetindeki “Görmedin mi?” sorusu da *tarihî* olaylara müşahade ile bakmayı ifade eder ve “İbret almadın mı?” anlamında yorumlanabilir.

Siyer malzemesinde en fazla genişleme Hz. Peygamber’in nesebi, peygamberlik öncesi hayatı, irhasat haberleri, mucizeler ve şemail konularında gerçekleştiği görülmekle (Özdemir, 2007, IV, s. 135) birlikte irhasat²⁴ tan sayılan *fil olayı*nda ise malzemenin genişlemesi söz konusu değildir. Üstelik *siyer* müellifleri bu olaya değinip geçmekle yetinmişler, konuyu irdelememişlerdir. Bu olayın asıl hikmeti, Allah’ın dininin yayılması için dünyaya gelmek üzere bulunan Rasulullah’ın doğumuna bir giriş ve onun davetine icabete bir ihzar idi. Onun için bu sûre, Peygamber(as)’in şahsında ve O’na hitap ile nazil olduktan sonra bunu da Kureyş sûresi takip edecektir (Yazır, b.t.y., IX, 6146.). Onlarla olay arasında yaşı küçük sahabiler için yaklaşık yarım yüzyıldan az bir zaman geçmiştir. Onlar olayla ilgili bilgileri olaya şahit olanlardan aldılar. Zira bazıları ileri yaşta öldü. Sahabi arasından Kubas b. Eşyem, annesinin filin dışkısını bulundurduğunu renginin değiştiğini söyler (İbn Abbas, Ubeyd b. Umeyr, Katâde, İbn İshak fil olayı hakkındaki rivayetler üzerinde durur.) (Umerî, h. 1411/m. 1991, s. 97, 98).

Hz. Peygamber Mekke’nin fethedildiği gün, Allah fili Mekke’ye girmekten alıkoydu ve yalnız rasulü ile mü’minleri oraya hâkim kıldı buyurmuş, Hudeybiye’de devesi Kusvâ çökünce bazı sahabilerin, “Kusva çöktü” demeleri üzerine de, “Kusvâ çökmedi, onu fili tutan tuttu” demiştir (Fayda, 1996, XIII, s. 71). Allah burada temyizde bulunmakta, Mekke ahalisini, Ebrehe ve fil ashabından ayırırken, fili de Ebrehe’den ayırmaktadır.

Kur’an’daki diğer kıssalardan farklı olarak “Görmedin mi?” denilmek sûretiyle çok yakın zamanda meydana gelen olağanüstü bir olaya işaret edilmektedir. Ayrıca bu olayın hikmetlerinden biri de Araplarda *tarih* bilincinin aidiyet hislerinin güçlenmesine sebep olduğudur. Bu olaydan çıkarılacak derslerden biri de zamanın en güçlü ordusunun en zayıf bir ordusuyla zelil ve sefil edilmesidir.

Hz. Aişe’nin, bir gün filin bakıcı ve sürücüsünü Mekke’de kör ve yatalak vaziyette yiyecek isterlerken gördüğü rivayet edilmektedir (İbn İshak, 1991, s. 116; İbn Hişam, b.t.y., I, s. 54, 57). Ebabel kuşlarının attığı taşların herkese isabet etmemesi de hikmetli işlerden biridir (Lings, 2000, s. 33, 34). Bu olayın, Cenab-ı Hakk’ın kudret, ilim ve hikmetine ve

23) *Hikmet*; ilim ve amel ile Hakk’a isabet etme, ulaşma. Bu itibarla hikmet Allah’tan olduğunda, eşyanın bilgisine sahip olmak ve onları en muhkem biçimde var etmek, yaratmak anlamına gelir. İnsandan olduğunda ise, mevcudatın, varlıkların bilgisine sahip olmak ve hayır fiillerde bulunmak anlamına gelir (İsfahanî, 2007, s. 421, 423.).

24) *Irhasat*(ç.*irhasat*):Peygamberden nübüvvet öncesi dönemde sâdır olan harikuladeler olaylar olup, nübüvvetle bir nevi hazırlık oluşturduğu kabul edilmiştir (Özervarlı,1997,XVI, s. 181.).

Hız. Peygamber(as)in şerefine delalet ettiğiinde şüphe yoktur (er-Râzî, 1995, XXIII, s. 415). İbret, hem yaşayanlara hem de sonraki nesillere açık mesajdır. Kur'an'ın indirilişi sırasında meydana gelmesi sebebiyle malum olduğundan bir ibret hatırlatması kabilinden kısaca zikredilmiştir (Şengül, 2002, XXV, 499).

Kureyş kâfirlerinin Kâbe'yi putlarla doldurmaları, Kâbe'nin duvarlarını yıkmaktan daha çirkin bir şeydi. Öyleyse, Allah niçin Kâbe'yi yıkmaya gelenlere o azabı vermiş de, orayı putlarla dolduranlara bir azapta bulunmamıştır? *Râzî*, bunu Kâbe'yi putlarla doldurmanın Allah'ın hakkını çiğnemek, orayı harap etmenin ise mahlukatın hakkını çiğnemek olduğu şeklinde yorumlamaktadır (er-Râzî, 1995, XXIII, s. 417). Bu bağlamda *tarihî* gerçekleri göstermek hikmet, görmek ise ibrettir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bizans ve İran arasındaki çekişme ve sonuçta bu iki güçlü devletin güçlerini kaybetmeleri, Bizanslıların Ebrehe vasıtasıyla San'a'da Kâbe'ye rakip olmak ve Yemen ticaretini Mekke'den buraya çekmek düşüncesiyle büyük bir kilise inşa etmesi; ayrıca da Mekke'ye Kâbe'yi yıkmak üzere saldırma teşebbüsünün başarısızlıkla neticelenmesi, Mekke insanı için çok önemli bir zaferdi. Böylece Kureyş "Ehlullah" sıfatıyla büyük bir itibar kazanmıştır (İbrahim, 1988, s. 349).

Bazı müsteşrikler Beytül Makdis'in Davud, Süleyman, İsa (aleyhimüsselam)nın oradan çıkması sebebiyle "Peygamberlik bölgesi" olduğunu söylerler. Bu görüş doğrudur değildir. Allah, Hud'u Ahkâf'tan Salih'i Hicr'den, İsmail'i (aleyhimüsselam) Hicaz'dan gönderdi. Şöyle denildi: "Kâbe yeryüzünün göbeğidir. Mekke'de peygamberlerin babası İbrahim(as) in inşa ettiği Kâbe vardır. Mekke hicretten önce Hicaz'ın en önemli şehriydi. Orası ticarî ulaşımın bağı idi." (Şevki Ebu Halil, h.1394/ m. 1996, s. 29).

Günlük hayatta "bilgi" ve "enformasyon"(malumat)²⁵ birbirine karıştırılabilmektedir. Oysaki bilgi, kanıtlıdır, enformasyon ise kesin kanıtlara dayanmaz. Bu çalışmaya konu edilen *fil olayı* da malumattan ziyade kesinlik ifade eden bilgiye dayalıdır. Dinî terminoloji açısından değerlendirecek olursak hükümlerdeki hikmet Şâri'in kulları için öngördüğü maslahatı; olayların "hikmet" kapsamında okunması "ibret" almayı ifade eder. Bu olay anlatımı itibariyle Kur'an kıssaları içinde belki de İsrailiyatın karışmadığı tek kıssa olarak da zikredilebilir.

Esasen bir yönüyle haçlı seferi denilebilecek olan *fil olayı*ndan sonra Habeşlilerin Arap diyarları üzerindeki hâkimiyetleri son buldu. Yaklaşık iki yıl sonra İranlılar, bu Habeşlileri Yemen'den çıkarıp Hz. Peygamber zamanında Müslümanların bölgeyi ele geçirdikleri güne kadar burada bir İran hâkimiyeti kurdular (Dermenghem, 1997, s. 40, 41).

25) Bilgi enformasyon değildir. Enformasyon bilginin elde edilmesi için önceden var olması gereken bir şeydir; fakat hiçbir şekilde bilginin yeterli şartı değildir. Bilgi enformasyondan daha açık, daha sistemli ve tutarlıdır (Arslan,2007, s. 17).

Bu çalışma (Arslan, 2007, s. 60) değerlerle uyumlu bir akıl-inanç ve bilgi-his gerilimine meydan vermeyen bir anlayışla genelde *Siyer-i Nebî*'yi özelde de *fil olayı*nu okuma ve anlama çabasını ortaya koymaktadır. *Fil Olayı*nda savaşa katılanların tamamının helak olmadığı anlaşıldığına göre, Kur'an'ın hiçbir negatif âyetinin insanların bütününe hedef almadığını söylemek (Elik, 2013, s. 59.) mümkündür. *Siyer*'in sadece Hz. Peygamber'in örnek şahsiyeti üzerinden değil, ilahi iradenin de müdahil olduğu bir kıvamda geliştiğini kavrama konusunda da bu olay önemlidir. Böylece peygamberlik öncesi *siyer* müktesabında eleştiri konusu olan zayıf, hatta abartılı rivayetlerin önüne de geçilmiş ve Kur'an temelli bir olay ile *siyer* ilmine katkıda bulunulmuş olacaktır.

Kur'an, Mekke halkının cezasız bırakıldığına işaret eder. Fakat Allah onların Peygambere düşmanlık edecek kadar aşırılıkları karşısında dahi cezalandırmadı. Çünkü Allah ceza için belirlenmiş bir sürenin olduğunu, bu sürenin ahirette veya bu dünyada olabileceğini söylemektedir (Mazharuddin Sıddıkî, 1990, s. 27).

*Siyer*in *tarih*'ten farklı olarak okunması ve anlaşılması tezi üzerinde yapılan bu çalışma, öğretici *tarih* (pragmatik) anlayışının sonuçlarından sayılan şahısların idealleştirilmesi, âdetâ insanüstü varlıklar haline getirilmeleri denebilecek çalışmalara –örnek gösterilen *siyer* kitaplarına - (Kütükoğlu 1997, s. 6, 7) farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır. Bu anlayışın önüne geçilmesi için *fil olayı* gibi insanüstü olayların incelenmesi ve *Siyer-i Nebî*'ye katkılarının ortaya konulması gerekmektedir. Diğer taraftan Kur'an'ın sunum tarzının öğüt, ibret gibi amaçlara matuf olması, verdiği haberlerin sıhhatine halel getirecek unsurlar olamaz. Zira, herhangi bir kitabın amacına bakarak, *tarihsel* değeri göz ardı edilemez (Öz, 2006, s. 37). Bu çalışmanın İslâm öncesi dönemi anlama ve *Siyer-i Nebî*'ye giriş açısından katkılar sunmasını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Arslan, H.(2007). *Epistemik cemaat bir bilim sosyolojisi denemesi*. İstanbul.
- Aydın, M., (1987). *Din felsefesi*. İzmir: Dokuz Eylül Yay.
- Beyhakî, Ebi Bekr Ahmed b. Hüseyin, (h.1408/m.1988). *Delailü'n nübüvve ve ma'rifeti ahvali sahibi'ş şeriati*, ta'lik ve thk. Abdülmuti Kal'aci. Beyrut- Lübnan, I.
- Bozkurt - N., Küçükkaşçı, M. S. (2003). "*Mekke*". DİA, XXVIII, Ankara.
- Celaleddin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî, Celaleddin Badurrahman b. Ebi Bekr Esu-yutî, (1983). Celalüddin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî- Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr *et- tefsiru'l celaleyn*, II, İstanbul.
- Çağatay, N.(1989). *İslâm dönemine dek Arap tarihi*. Ankara: TTK.
- Çağrıcı, M.(1996). "*Fil sûresi*". DİA. XIII, İstanbul.
- Dermenghem, E.(1997). *Hz. Muhammed ve risaleti*. (Çev. Ahmet Ağırakça). İstanbul: İnsan Yayınları.

- Derveze, İ.(1995). *Kur'an'a göre Hz. Muhammed'in hayatı*. (Çev. Mehmet Yolcu). İstanbul, I.
- Döndüren, H.(1996). "İllet, sebep ve hikmet terimi ve kapsamı". *Kur'an'ı Anlamada Tarihsellik Sorunu Sempozyumu*, Bursa.
- ed-Dûrî, A.(1991). *İslâm iktisat tarihi'ne giriş*. (Çev. Sabri Orman). İstanbul.
- Elik, H.(2013). "Kur'an nüzulünün Hz. Peygamber'in siretiyle ilişkisi", *Kur'an Nüzulünün Mekke Dönemi Sempozyumu*, Mesut Okumuş (Ed.). Çorum.
- er- Râzî, F. (1995). *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l Gayb*. (trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru). XXIII, Ankara: Akçağ Yay.
- Eroğlu, M.(1991). "Ashâbu'l Uhdud". *DİA*, III, İstanbul.
- es-Sâbûnî, M. A.(1993), *Safvetü't tefasir (tefsirlerin özü)*. (Ter. ve tahrir. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz) VII, İstanbul.
- es-Sadr, M. B.(1987). *Kur'an okulu*. (Çev. Mehmet Yolcu). İstanbul: Bir Yay.
- es-Suyutî, Abdurrahman b. Kemal Celalüddin, (h.1414/m.1993). *Tefsiru ed- dürrü'l mensur fi't tefsiri'l me'sur*. VIII, 633, Beyrut/ Lübnan.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l Ümem ve'l Müluk*, thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, Beyrut-Lübnan, b.t.y., II.
- Ezrakî, Ebu'l Velid Muhammed b. Abdullah b.Ahmed, (h.1424). *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l âsâr*, ta'lik: Rüştî Salih Melhaş, nşr. Abdülmaksud Muhammed Said Hoca, Cidde.
- Fayda, M.(1996). "Fil vak'ası". *DİA*, XIII, İstanbul.
- Günaltay, Ş.(1997). *İslâm öncesi Araplar ve dinleri*. Ankara: Okulu Yayınları.
- Halil, İ. (1988). *İslâm'ın tarih yorumu*. (Çev. Ahmet Ağırakça). İstanbul:.
- Halkın, Leon- E.(1989). *Tarih tenkidinin unsurları*. (Çev.Bahaeddin Yediyıldız). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hamidullah, M.(1991/1412). *İslâm peygamberi*. (Çev. Salih Tuğ) I, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Harputî, A. H. (h. 1411/m.1991), *Tarihu'l Kâbe*, Beyrut.
- Hitti, P. K.(1980). *Siyasî ve kültürel İslâm tarihi*. (Çev. Salih Tuğ). I, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- İsfahanî, Ragıb el-Hüseyn b. el-Mufaddal b. Muhammed, (2007). *Müfredat-u Elfâzül Kur'an*. (Çev. ve not. Yusuf Türker). İstanbul: Pınar Yayınları.
- İbn Âşûr, M. T.(1984). *Tefsiru et-Tahrir ve't tenvir*. XXX, Tunus.
- İbn Hibban, el- Hâfız Ebi Hatim Muhammed (h.723). *es-Sîretü'n nebeviyye ve ahbâri'l hulefâ*, thk. Sa'd Kerim el- Fekî, İskenderiyye.

- İbn Hişam, Abdülmelik(b.t.y.). *es-Sîretü'n Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ, İbrahim Ebyarî, Abdülhafiz Şelebi, I, Beyrut.
- İbn İshak, Muhammed (1991). *es-Sîr.*, (Yay. hzr. Muhammed Hamidullah). İstanbul.
- İbnü'l Cemaa, İzzüddin b. Bedrüddin el- Kinanî, (1993). *el-Muhtasaru'l Kebîr fi Sirati'r Rasul*, thk. Sami Mekiy el- Ânî, Amman-Ürdün.
- İbnü'l Cevzî, Ebu'l Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, (1964-1968). *Zâdu'l mesîr fi ilmi't tefsir*. IX, Dimaşk.
- İbrahim, Muhammed Ebu'l Fadl Ali Muhammed el-Becâvî, (1988). *Eyyamü'l arab fi'l cahiliyye*, Beyrut.
- İmadüddin. H. (2003). *Muhammed Aleyhisselam*. (Çev. İsmail Hakkı Sezer). Konya: Yediveren Kitap.
- İslâmoğlu, M.(2008). *Hayat kitabı Kur'an gerekçeli meal-tefsi.*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Kazancı, A. L. (1994). “Ebrehe”. *DİA*, X, İstanbul.
- Kılıç, Ü.(2009). “Hz. Peygamber’i anlama ve anlatmada kaynak ve araştırmaların yeri ve önemi”. *İstem*, 7(13), Konya.
- Kütükoğlu, M. S. (1998). *Tarih araştırmalarında usul*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Lings, M.(2000). *Hz.Muhammed'in hayatı*. (Çev. Nazife Şişman). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mahmood I. (1990). *Merchant capital and Islam*. University of Texas Press, Austin.
- Mevdudî, Ebu'l A'lâ, (1990). *Tefhimu'l Kur'an*. (Çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) VII, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Öz, Ş.(2006). *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, M.(2007). “Siyer yazıcılığı üzerine”. *Milel ve'n Nihal*, Sayı:3, IV.
- Özerverli, M. S.(1997). “Hârikülâde”. *DİA*, XVI, İstanbul.
- Özlem, D.(1996). *Tarih Felsefesi*, İstanbul.
- Özsoy, Ö.(1994), *Sünnetullah bir Kur'an ifadesinin kavramlaşması*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Öztürk, L.(1995). “Etiyopya”. *DİA*, XI, İstanbul.
- Paçacı, M.(2008). *Çağdaş dönemde Kur'an'a ve tefsire ne oldu?*. İstanbul: Klasik Yayınlar.
- Palabıyık, M. H. (2012). “Akademik siyer yazıcılığı-yaklaşımlar, metodlar ve sorunlar bağlamında-. *Türkiye'de Siret Yazıcılığı Siret Sempozyumu I*, Ankara.

- Sarıçam, İ. (2008). *Emevi-Hâşimî ilişkileri İslâm öncesinden Abbasilere kadar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sıddıkî, M. (1990). *Kur'an'da tarih kavramı*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Şengül, İ.(2002). “Kıssa”. *DİA*, XXV, Ankara.
- Şentürk, R. (2010). *Açık Medeniyet*. İstanbul: Timaş Basım.
- Şevki Ebu Halil, (h.1394/m.1996). *Fi't tarihi'l İslâmiyye*. Dımaşk.
- Şimşek, M. S.(1993). *Kuran kıssalarına giriş*. İstanbul.
- Tekeli, İ.(2007). *Birlikte yazılan ve öğrenilen bir tarihe doğru*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Togan, Z. V.(1985). *Tarihte usul*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Umerî, E. Z. (h.1411/m.1991). *es- Sîretü'n Nebeviyyetü's Sahiha*. b. y.y.
- Walsh, W. H. (2006). *Tarih felsefesine giriş*. (çev. Yusuf Ziya Çelikkaya). Ankara: Hece Yayınları.
- Wensinck, A.J. (1977). “Kâbe”. *İA*, VI, İstanbul.
- Yavuz, Y. V. (1996). “Sebeb-illet-hikmet açısından Kur'an hükümlerine bir bakış”. *Kur'an'ı Anlamada Tarihsellik Sorunu Sempozyumu*, Bursa.
- Yazıcı, T.(1996). “Fil”. *DİA*, XIII, İstanbul.
- Yazır, M. H., (bt). *Hak dini Kur'an dili*. b.t.y., b.y.y, IX.